

Ключевые слова: самостоятельная работа, студенты-филологи, дидактические условия самостоятельного обучения, особенности самостоятельной работы, виды и формы учебно-познавательной деятельности, информационные ресурсы.

Key words: independent work, the students of philological department, didactic conditions, the peculiarities of independent work, types and forms of teaching and learning activities, information resources.

Подано до редакції 21.02.2013.

УДК 378.096

© 2013

Бородіна Н.С.

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В Україні сьогодні створюється нова система вищої педагогічної освіти, орієнтована на входження у світовий простір та забезпечення конкурентноздатності майбутніх фахівців, формування соціально активної особистості. Вона сприяє формуванню творчого вчителя-словесника, здатного оптимально, раціонально та ефективно підходити до здійснення власної професійної діяльності, до відбору та впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчання рідної мови й накопичення власного перспективного досвіду. Відповідно це вимагає від викладача вищої школи вільного орієнтування в сучасних освітніх технологіях і школах та впровадження їх у навчальний процес студентів-філологів. Підвищення вимог до фахової підготовки майбутніх учителів-словесників вимагає оновлення як змісту професійної освіти, так і добору нових, сучасних методів, прийомів і засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Поняття "педагогічна технологія" не є новим у педагогіці вищої школи. Загалом це поняття відоме з 20-х р.р. ХХ століття. У подальші роки його сутність досліджувалася в працях В.Гузєєва, І.Лернера, Д.Чернилевського та ін. та сьогодні розробляється в роботах таких дидактів і методистів вищої школи, як А.Алексюк, С.Вітвицька, О.Пєхота, М.Пентилюк, М.Фіцула, та ін. Виходимо з того, що педагогічна технологія – "система найбільш раціональних способів досягнення педагогічної мети, наукова організація навчально-виховного процесу, що визначає найбільш раціональні та ефективні способи досягнення кінцевих освітньо-культурних цілей" [2, с. 152]. Зміст, принципи організації та застосування ігрових технологій у практиці вищої школи достатньо висвітлені в науковій та навчальній літературі, зокрема у працях А.Алексюка, С.Вітвицької, Т.Туркот, М.Фіцули та ін. Однак практика викладання у вищому навчальному закладі засвідчує, що кожен навчальний предмет має свою специфіку в застосуванні ігор. На вибір різновиду гри та особливостей її підготовки й проведення впливають такі чинники, як зміст, характер навчального матеріалу, завдання та цілі, що ставляться викладачем перед заняттям, місце дисципліни в системі фахової підготовки студента тощо. Методика застосування ігрових технологій у фаховій підготовці вчителів-словесників, зокрема на заняттях методики української мови, не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі.

Формулювання цілей статті... Тому метою статті було визначити місце ігрових технологій у системі фахової підготовки студентів-філологів, описати особливості застосування ігор на практичних та лабораторних заняттях з курсу "Методика навчання української мови".

Виклад основного матеріалу дослідження... Сьогодні в науковому обігу використовуються поняття "навчальні технології", "освітні технології", "педагогічні технології". Ці поняття не є тотожними. Детальний аналіз, характеристику цих понять та встановлення змістових зв'язків між ними знаходимо в посібнику С.Вітвицької [2, с.146-151]. Якщо освітня технологія відбиває загальні тенденції, стратегії розвитку освіти у країні та світі, то педагогічна технологія втілює тактику реалізації освітньої технології в навчальному процесі шляхом впровадження різних моделей навчання. Це можуть бути такі моделі, як модель особистісно орієнтованого навчання, модель модульного навчання, модель розвивального навчання тощо. Розглядаючи ігрові технології навчання, ми розумітимемо їх як педагогічну технологію, впровадження ігрових моделей організації навчання у вищій школі.

Ігрові технології у вищій школі постають сьогодні як засіб, здатний інтенсифікувати навчальний процес, підвищити його активність та наблизити до природних виробничих умов подальшої фахової діяльності. Ігрові технології сприяють створенню невимушеної, наближеної до школи умов атмосфери, стимулюють студентів-філологів до застосування знань з методики навчання української мови на практиці. Виходячи з цього, аналіз ігрових технологій та можливостей їх застосування на заняттях з української лінгводидактики являє собою певний інтерес, оскільки дає змогу більш чітко визначити ознаки навчальних ігор та серед існуючих їх класифікацій обрати такі, що максимально сприяють оптимізації та особистісній орієнтації навчання майбутніх учителів-словесників.

Відзначимо, що попри неоднозначне трактування поняття "гра", загальним у всіх визначеннях є розуміння його як виду діяльності, основними мотивами якої є позитивні емоції, нові знання, уміння та навички, розвиток особистісних якостей тощо. У навчальній грі відтворюються діяльність та життя людини, наслідування яких

призводить до пізнання дійсності та отримання гравцями власного досвіду. Гра у навчальному процесі вищої школи – це “цілеспрямована організація навчально-ігрової взаємодії викладача та студентів у процесі моделювання ними цілісної структури професійної діяльності майбутнього фахівця” [5, с. 308].

Повноцінну трудову діяльність, як слушно зазначав В.В.Давидов, можна сформувати тільки на основі ігрової та навчальної діяльності, а навчальну діяльність – лише на основі ігрової, оскільки навчання спрямоване на оволодіння абстракціями та узагальненнями [3, с. 78].

Відмінною ознакою навчальних ігор є чітка постановка цілей та завдань, моделювання результату гри, структурованість, наявність сценарію, розподілу ролей для всіх учасників. Навчальні ігри проводяться у спеціально створюваних групах, учасники яких за допомогою ведучого, експертів тощо виконують визначені задалегідь ролі.

Концептуальними засадами застосування ігор у професійному навчанні є психологічні механізми ігрової діяльності, що спираються на потреби особистості у самовираженні, самоутвердженні, самореалізації [2, с. 168].

Різні види ігор активно застосовуються на практичних та лабораторних заняттях із дисциплін педагогічного циклу, оскільки вони сприяють особистісній орієнтації навчального процесу, надають можливість студентам виконувати фахові ролі вчителя, класного керівника, завуча, учнів тощо, залучатися до розв'язання професійних завдань проблемного характеру.

На думку Т.Туркот, у ВНЗ з метою активізації процесу навчання студентів доцільно застосовувати дидактичні ігри як “цілеспрямовану організацію навчально-ігрової взаємодії викладача і студентів у процесі моделювання ними цілісної структури професійної діяльності майбутнього фахівця” [5, с. 308].

Основне завдання навчальних ігор – формування в майбутніх учителів умінь творчо поєднувати теорію з практичною діяльністю. Поділяємо думку М.Фіцули на те, що ігрова діяльність у вищій школі виконує такі функції: спонукальну (мотивує вивчення матеріалу з дисципліни), комунікабельну (формує професійно орієнтовану мовну особистість студента), самореалізації (надає можливість випробувати себе у професійних ролях), розвивальну (розвиває увагу, творчі здібності, пам'ять, мислення тощо), розважальну (являючись нестандартною, цікавою студентам формою роботи, приносить задоволення), діагностичну (сприяє виявленню прогалин у знаннях, уміннях, навичках та поведінці), корекційну (за результатами гри внесення позитивних змін у структуру особистості майбутніх фахівців) [6, с.184].

Досвід викладання у вищій школі дав змогу визначити основні принципи підготовки та проведення навчальних ігор на заняттях з методики навчання української мови:

- особистісної орієнтації – передбачає розгляд навчальної гри як засобу особистісного розвитку та фахового становлення майбутнього вчителя української мови та літератури, розвитку його фахового світогляду та мислення; принцип реалізується в процесі моделювання, створення та розв'язання на заняттях проблемних професійних ситуацій;

- моделювання – надає можливість моделювати навчальні ігри виходячи з умов сучасної школи, на основі реальних виробничих проблемних ситуацій;

- наближення до професійних умов – саме цей принцип перетворить вивчення дисципліни у фахово-орієнтований процес, відкриє її роль і значення для формування фахової компетентності майбутнього вчителя-словесника;

- комунікативності – визначає роль міжособистісного спілкування у формуванні культури професійного мовлення та особистісного розвитку студентів-учасників гри.

Зазначені принципи виявляють переваги дидактичної гри у процесі вивчення української лінгводидактики, оскільки фахова ситуація у структурі методичної ділової гри може бути розіграна стільки разів, скільки необхідно для задоволення якості виконання ролей та досягнення цілей і завдань гри. Крім того, гра має також два важливі компоненти особистісно орієнтованого та розвивального навчання – необхідна, правильна мотивація та позитивний емоційний фон у студентському колективі. Знання та вміння, набуті в дидактичній грі, стають особистісно значимими, супроводжуються позитивними емоціями, що, у свою чергу, вимагає від учасників гри активізації їх пізнавальної діяльності, мобілізації знань та вмінь із предмету, спонукає оволодівати новими знаннями, практично їх застосовувати, розширює світогляд, удосконалює вміння та навички фахового спілкування.

Застосування гри на занятті у вищій школі викликає певні труднощі в її організації та проведенні. По-перше, студенти-гравці мають увійти в ролі для досягнення максимального результату. По-друге, студенти усвідомлюють те, що вони беруть участь не в реальному виробничому процесі, а в грі, і, зазнавши невдачу, можуть щось змінити, виправити, скоригувати. Це призводить до полегшення їх навчальної діяльності. Важливо, що ігрова діяльність не обмежує навчальну діяльність, а навпаки стимулює учасників до максимально ефективної пізнавальної діяльності, застосування фахових знань із предмету за мінімальної участі викладача.

Названі ознаки ігрової діяльності є характерними різним видам ігор. Сьогодні в науковій літературі відсутній єдиний підхід до класифікації ігрових технологій. Досить розгалужено представляє їх С.Вітвицька, поділивши на три групи: за цільовими орієнтаціями (дидактичні, виховні, розвивальні, соціалізуючі), характером педагогічного процесу (навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі, пізнавальні, виховні, розвивальні, репродуктивні, продуктивні, творчі, комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні) та ігровою методикою (предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації) [2, с. 168].

М.Фіцула, розглядаючи ігрові технології навчання, виділяє ігри-вправи, ігри-дискусії, ігрові ситуації, рольові ігри та ділові навчальні ігри. Останні, у свою чергу, поділені дослідником за розв'язуваними завданнями та цілями на дослідницькі, виробничі, навчальні; за об'єктом на міжгалузеві, галузеві, заводські, цехові; за характером пропонованої ситуації на комплексні, функціональні, ситуаційні; за ступенем формалізації на формалізовані та неформалізовані; за кількістю ігрових періодів на одноетапні та багатоетапні; за змістом гіпотетичних умов на реальні та умовні [6, с. 186-187].

У нашому досвіді активно застосовуються пізнавальні ігри для формування загально-навчальних умінь студентів, розвитку в них творчих здібностей, спонукання до активного виявлення власного погляду на проблемні питання та явища курсу методики української мови. Ігри дають змогу студентам глибше засвоїти навчальний матеріал та набути навичок його творчого застосування.

До ефективних у професійному навчанні студентів-філологів відносимо імітаційні ігри (А.Алексюк, Н.Бабич, Н.Басова, С.Вітвицька, Є.Діанова, Л.Вишнякова, Л.Костіна, В.Михайлюк, О.Морозов, Г.Сиротенко, Г.Трегубова, Д.Чернилевський), що імітують різні педагогічні події, ситуації, конкретну діяльність учнів та вчителів, сприяють активізації та інтенсифікації навчання студентів на заняттях з методики мови. Дидактична гра (імітаційний метод навчання) – це спеціально створена викладачем ситуація, що моделює практичну професійну проблемну ситуацію, з якої студенти повинні знайти вихід [4, с. 223]. Мета імітаційних ігор – надати студентам можливість закріпити ті чи інші навички, акцентувати увагу на певному понятті чи термініві. Сценарій імітаційної гри, крім сюжету подій, містить ще й інші структури і призначення імітованих процесів і об'єктів.

Рольова гра сприяє активізації мисленнєвої діяльності майбутніх учителів-словесників у роботі над лінгводидактичними поняттями й термінами. Проблемами дослідження цього методу займалися Н.Бабич, С.Вітвицька, Є.Діанова, Л.Вишнякова, Г.Трегубова та ін. Рольова гра спрямована на виконання студентами певних професійних ролей (учителя та учнів), створення тих ситуацій, що спонукають їх до розв'язання професійних завдань і оперування фаховою термінологією. Цей метод формує професійні якості майбутніх спеціалістів, дозволяє моделювати основні види фахової діяльності особистості з метою трансформації знань у професійні уміння й навички, накопичення досвіду професійної діяльності. Рольові ігри сприяють відпрацюванню тактики поведінки вчителя-словесника, виконання його функцій та обов'язків. Для проведення таких ігор обов'язковою є розробка моделі виробничої ситуації, розподіл ролей (учителя, учнів, завуча, директора школи тощо).

Завдання викладача при застосуванні пізнавальної гри в навчальному процесі вищої школи полягає в підпорядкуванні її конкретній дидактичній меті. Структура даного методу може мати такі етапи, як підготовка до гри, організація, початок, хід гри, аналіз, підбиття підсумків. Можливості застосування ігрових методів під час навчання студентів-філологів на заняттях із лінгводидактики представлені нами у табл. 1.

Таблиця 1

Етапи застосування ігрових методів у навчанні студентів-філологів на заняттях із методики української мови

Етапи	Цілі викладача	Цілі студента	Форми, методи та прийоми навчання
1. Підготовка до гри	Визначення теми, плану, змісту, навчальних завдань гри	Опрацювання навчального матеріалу за лекцією, підручником, довідниковою й словниковою літературою, формування умінь відбору матеріалу для розв'язання професійно орієнтованих завдань	Робота з підручником, проблемна лекція, евристична бесіда, пояснення
2. Організація	Розподіл ролей, визначення ігрових завдань і орієнтованих шляхів розв'язання проблеми	Отримання ролей	Бесіда, пояснення, розповідь

3. Початок	Уведення в тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу	Створення професійної та навчальної мотивації	Мозковий штурм, дискусія, розповідь, пояснення
4. Перебіг гри	Спостереження за перебігом гри, загальне керівництво	Формування навичок професійного спілкування, вмінь розв'язувати професійні проблемні ситуації, висувати гіпотези й захищати їх	Мозковий штурм, дискусія, евристична бесіда
5. Аналіз	Аналіз гри, її результатів	Формування вмінь аналізувати, оцінювати, узагальнювати	Аналіз, узагальнення, корекція
6. Підбиття підсумків	Підбиття підсумків гри, оцінювання	Формування вмінь об'єктивно оцінювати результати власної пізнавальної діяльності	Методи оцінювання

До активних методів у фаховій підготовці майбутніх учителів української мови відносимо також метод навчальної гри-дискусії (А.Алексюк, О.Морозов, Г.Сиротенко, І.Підласий, Д.Чернилевський, М.Фіцула), що передбачає організіцію викладачем тематично спрямованої суперечки. Надзвичайно важливо навчити студентів вільно, свідомо оперувати в дискусії науковими поняттями й термінами, узагальнювати матеріал, формулювати гіпотези. Успіху дискусії в групі, вважає А.Алексюк, передують створення таких умов:

- усі учасники дискусії мають бути підготовлені до неї;
- кожен учасник повинен мати чіткі тези своєї позиції, точну постановку задач;
- дискусія має бути спрямована на вирішення проблеми, а не на "змагання" її учасників;
- протилежні точки зору не повинні нівелюватися – саме наявність їх просуває дискусію вперед;
- при жвавій дискусії керівникові слід утримуватися від власного виступу [1, с. 474].

Таким чином, підготовка до дискусії полягає в накопиченні необхідних знань з теми й виборі форм їх викладу. Дискусія допомагає поповнити зміст наявних у студентів знань, сприяє їх систематизації й узагальненню. Наприклад, з метою усвідомлення студентами понять "тип уроку української мови", "класифікація лінгводидактичних вправ" можна запропонувати порівняти різні підходи до класифікації типів уроків, вправ у лінгводидактиці. Суперечка завжди викличе підвищену увагу студентів до проблеми, стимулюватиме вироблення власного бачення проблеми, бажання його висловити, що забезпечує творче й глибше засвоєння навчального матеріалу, а отже, й професійної лінгводидактичної лексики.

Висновки... Застосування ігрових технологій у фаховій підготовці студентів-філологів сприяє більш ефективному засвоєнню знань із фахових предметів, формує та вдосконалює вміння та навички їх застосування під час розв'язання професійно орієнтованих проблемних завдань та ситуацій, є засобом забезпечення як теоретичної, так і практичної підготовки, що створює умови для творчої реалізації потенціалу кожного студента. Усебічний аналіз гри як навчальної технології дасть змогу систематизувати застосування ігор на заняттях з методики української мови та здійснити їх якісний відбір залежно від завдань предмету.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій : модульне навчання / Анатолій Миколайович Алексюк. – К. : ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посібник для студентів магістратури / Світлана Сергіївна Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Давыдов В. В. Проблемы развивающих обучений. Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / Василий Васильевич Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
4. Подласый И.П. Педагогика : новый курс : учебник для студентов пед. вузов : в 2-х кн / Иван Павлович Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр "Владос", 2000. – Кн. I: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
5. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Тетяна Іванівна Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб / Михайло Миколайович Фіцула. – К. : "Академвидав", 2006. – 352 с.

Анотація

У статті розглянуто роль та місце ігрових технологій у фаховій підготовці студентів філологічних факультетів, з'ясовано специфіку ігрових технологій, види навчальних ігор на заняттях з методики української мови, принципи їх організації та проведення.

Анотація

В статье рассматривается роль и место игровых технологий в профессиональной подготовке студентов филологических факультетов, специфика игровых технологий, виды учебных игр на занятиях по методике украинского языка, принципы их организации и проведения.

Summary

The article deals with the role and place of gaming technology in the professional training of philology students, found specific game technologies, types of educational games, the principles of their organization and conduct.

Ключові слова: гра, навчальна гра, педагогічні технології, ігрові технології.

Ключевые слова: игра, учебная игра, педагогические технологии, игровые технологии.

Key words: game technology, game training, game.

Подано до редакції 14.04.2013.

УДК 378.147

© 2013

Василенко В.А.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток і динаміка національної системи освіти відбувається в умовах змін у духовному просторі суспільства, що вимагає, у першу чергу від майбутнього правознавця, переосмислення власних світоглядних орієнтирів. Саме в таких умовах зростає роль професійної компетентності правника загалом та лінгвопрофесійної компетенції як базового компонента професіоналізму сучасного юриста зокрема, що є вищим рівнем оволодіння науково-навчальним потенціалом юридичної професії, квінтесенцією його особистісної та фахової культури.

Формулювання цілей статті... У зв'язку з цим метою даної статті визначено узагальнити поняття та проаналізувати розвиток лінгвопрофесійних умінь, які реалізують формувальну функцію мовленнєвої діяльності юриста, зокрема удосконалення навичок використання мовних засобів відповідно до норм української літературної мови, формування навичок оформлення і вираження юридичної думки адекватно предметові, явищу дійсності або певному поняттю.

Уважне ставлення до лінгводидактичних засад професійної мовної компетентності юриста зумовлено тим, що майбутньому правнику необхідно оволодіти комплексом професійно-комунікативних умінь та навичок, що становитимуть базу його фахової майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Ґрунтовне вивчення досліджень у галузі дидактики і лінгводидактики (праці О.Біляєва, М.Пентиліук, О.Семенов, Т.Ладиженської та ін.) дає змогу стверджувати, що нині існують наукові проекти, які висвітлюють різні аспекти мовленнєвої підготовки майбутнього правознавця [1-7].

У навчальні плани юридичних факультетів вищих державних закладів України включені дисципліни, що орієнтуються на реалізацію ряду важливих завдань мовленнєвої підготовки майбутнього фахівця з мови. Водночас науковцями не ставиться завдання комплексного формування професійно-комунікативних умінь і навичок студентів-юристів та формування показників цілісного утворення (яким є професійна комунікативна компетентність правника) як завдання не окремих професійно орієнтованих дисциплін (навчально-методичних комплексів), а як цілісна проблема здійснення підготовки юриста в умовах навчання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Лінгвопрофесійна компетентність юриста – це здатність розв'язувати комунікативні завдання в умовах професійного спілкування, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, продукувати довершений і нормативний навчальний текст. Достатній рівень професійної комунікативної компетентності передбачає наявність у майбутнього правника двох основних груп умінь, а саме: загальнокомунікативних (забезпечують перебіг комунікації в ситуаціях повсякденної міжособистісної інтеракції) та професійно-комунікативних (професійно значущі комунікативні вміння, що забезпечують комунікацію в умовах дидактичної інтеракції між адресантом і адресатом як суб'єктом навчальної взаємодії).

Система роботи над розвитком лінгвопрофесійної комунікативної компетентності студентів юридичних факультетів спирається на лінгвістичні засади спілкування. Дидактична комунікація може бути успішною за умови наявності знань у студентів-юристів про особливості структури комунікативного акту (код комунікації, учасники комунікативного акту, соціальна та професійна належність адресанта та адресата) та характеристики комунікативної ситуації, а також сформованості практичних умінь та навичок адекватно оцінювати конкретну комунікативну ситуацію. Інформаційною одиницею комунікації, за допомогою якої відбувається реалізація дискурсу, є фрейм. Оволодіння потенціалом дидактичного дискурсу в межах навчання студентів-правників у юридичних вищих навчальних закладах, зокрема юридичними кліше та фреймами, можливе лише за умови моделювання під час вивчення професійно зорієнтованих спецкурсів ситуацій професійного спілкування.